

Lietuvių švietimo draugija
„RYTAS“

LIETUVIŲ ŠVIETIMO DRAUGIJA „RYTAS“

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

UDK 061.2:37(474.5)(091)

Li219

Jubiliejaus paminėjimo organizacinis komitetas

ALGIMANTAS MASAITIS

Kun. VYTAUTAS RAPALIS

KĘSTUTIS ŠIMAS

Dr. ALDONA VASILIAUSKIENĖ

JONAS VASILIAUSKAS

JUOZAS VERCINKEVIČIUS

Konferencijos rengimo komitetas

Dr. kun. GEDIMINAS JANKŪNAS

Prof. dr. LIBERTAS KLIMKA

Doc. dr. VIDA PUKIENĖ

Dr. kun. MINDAUGAS RAGAIŠIS

Prof. dr. JUOZAS SKIRIUS

Dr. ALDONA VASILIAUSKIENĖ

Leidinio recenzentai

Prof. dr. JUOZAS SKIRIUS

Dr. kun. GEDIMINAS JANKŪNAS

Dr. kun. MINDAUGAS RAGAIŠIS

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

Paroda, skirta „Ryto“ draugijos 100-mečiui,

2013 m. sausio 31 d. – kovo 17 d.

Parodos kuratorė ir leidinio sudarytoja

JŪRATĖ GUDAITĖ

Redaktorė

NIJOLĖ DEVEIKIENĖ

Dailininkė

VIDA KURAITĖ

Vertėja

AUŠRA SIMANAVIČIŪTĖ

Viršelyje: Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ vėliava. LNM

© Straipsnių autoriai, 2013

© Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013

ISBN 978-609-8039-45-0

Turinys

Ižangos žodis / Foreword	5 / 9
VIDA PUKIENĖ	
Lietuvių švietimo draugijų steigimas ir veiklos pradžia 1906–1915 metais	13
Establishment of Lithuanian Education Societies and Commencement of Their Activities after the Lifting of the Press Ban	23
ALMA LAPINSKIENĖ	
Vilnius „Ryto“ aušroje: istorinė, kultūrinė retrospekcija	25
Vilnius at the Dawn of <i>Rytas</i> Society: A Historical and Cultural Retrospection	33
ALDONA VASILIAUSKIENĖ	
Pirmasis „Ryto“ draugijos pirmininkas dr. kun. Jonas Steponavičius	35
The First Chairman of <i>Rytas</i> Society, Dr. Rev. Jonas Steponavičius	69
LINAS JANULEVIČIUS	
Švietimo draugijos „Rytas“ veikla 1915–1918 metais	71
The Activity of the Education Society <i>Rytas</i> from 1915 to 1918	83
ALDONA VASILIAUSKIENĖ	
Kunigas Mečislovas Reinys ir „Rytas“	85
The Reverend Mečislovas Reinys and <i>Rytas</i> Society	103
KĘSTUTIS MAKARIŪNAS	
„Ryto“ draugijos pirmininkas Petras Kraujalis ir jo atminimas	105
The Chairman of <i>Rytas</i> Society Petras Kraujalis and His Memory	115
ROMUALDAS JUZEFOVIČIUS	
Kunigo Kristupo Čibiro indėlis „Ryto“ draugijos raiškoje	117
The Input of the Reverend Kristupas Čibiras to the Activity of <i>Rytas</i> Society	127
LIBERTAS KLIMKA	
Vytauto Didžiojo gimnazija „Ryto“ draugijos globoje	129
Vytautas Magnus Gymnasium Under the Auspices of <i>Rytas</i> Society	143
GINTAUTAS EREMINAS	
Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ veikla Vilniaus krašte 1920–1939 metais	145
The Activity of the Lithuanian Education Society <i>Rytas</i> in the Vilnius Region from 1920 to 1939	171
ALDONA VASILIAUSKIENĖ	
Paskutinis Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ veiklos laikotarpis (1939–1940)	173
The Last Period of Activity of the Lithuanian Education Society <i>Rytas</i> (1939–1940)	192
ALGIMANTAS MASAITIS	
Atkurtos Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ veikla 2004–2012 metais	193
The Activity of the Restored Lithuanian Education Society <i>Rytas</i> from 2004 to 2012	206
Asmenvardžių rodyklė	207

Lietuvos žemėlapis. 1: 1 050 000. Iš leidinio *Lietuvos taikos sutartis su Rusija*, Marijampolė: „Dirvos“ bendrovė; Kaunas: Lietuvos Valstybės spaustuvė, 1920.

Lietuvos taikos sutartis su Rusija buvo pasirašyta 1920 m. liepos 12 d.

Pagal ją Rusija pripažino 1918 m. vasario 16 d. Aktu paskelbtą

Lietuvos valstybės nepriklausomybę ir buvo nustatyta Lietuvos rytinė siena.

LNM

Ižangos žodis

Vilniaus kraštas su Gedimino sostine – viena iš sudėtingiausių tautinių santykių atžvilgiu Lietuvos teritorijų. Tai kraštas, kuris patyrė intensyvų lenkinimo procesą, du XX a. dešimtmečius pergveno negailestingą Lenkijos okupacijos režimą, buvo įvairių okupantų nuolat kolonizuojamas, asimiliuojamas ir nutautinamas. Lietuvių tauta nesusitaikė ir, manome, nesusitaikys su užsienio priešišku jėgų ir vietinių kolaborantų bandymais šias lietuvių istorines žemes su lietuvių didingų valdovų sostine palaipsniui atplėsti nuo Lietuvos valstybės. Dėl šių žemių kovota ir ginklu, ir diplomatinėmis priemonėmis; kovota ir lietuvišku žodžiu. Būtent lietuviškas švietimas suvaidino ir vaidina bene svarbiausią vaidmenį formuojant lietuvių tautinę savimonę Rytų ir Pietryčių Lietuvoje. Tuo tikslu 1913 m. sausio 31 d. Vilniuje ir buvo įkurta Lietuvių švietimo draugija „Rytas“. Kiek anksčiau, 1912 m. lapkričio 29 d., Petrapilyje buvo patvirtinti „Ryto“ draugijos nuostatai. Pagal juos draugija galėjo steigti ir laikyti pradžines ir liaudies mokyklas, mokytojų seminarijas, knygynus, skaityklas, rengti vakarines ir šventadienio pamokas suaugusiesiems. Draugijos steigėjai buvo to meto lietuvių šviesuoliai – trys pasauliečiai ir trys kunigai: Liudas Gira, Jonas Basanavičius, Antanas Smetona, kun. Vladas Mironas, kun. Alfonsas Petrulis, kun. Klemensas Maliukevičius. Pirmuoju draugijos valdybos pirmininku tapo dr. kun. Jonas Steponavičius. Draugija su pertraukomis veikė 1913–1940 metais. Per pirmuosius trejus metus Rytų Lietuvoje, vadinamajame Vilnijos krašte, buvo įsteigta daugiau kaip 120 lietuviškų mokyklų, 40 draugijos skyrių, ji turėjo apie 2000 narių. Lenkų okupacijos metais draugija išlaikė daugiau kaip 100 lietuviškų pradžios mokyklų, 50 vakarinių kursų, Vytauto Didžiojo gimnaziją, Lietuvių mokytojų seminariją. Draugijos veikla nebuvo priimtina okupacinei valdžiai: 1932 m. uždarytos visos lietuviškos mokyklos, 1938 m. vasario 28 d. uždaryta ir pati draugija (atkurta tik 1939 m. gegužės 20 d.). Per savo veiklos metus „Ryto“ draugija atliko didžiulį tautos švietimo, tautinio ir religinio sąmoninimo darbą, tapo svarbiu lietuvių katalikiško intelektualinio sąjūdžio vienijančiu centru.

Atkūrus nepriklausomą Lietuvą, vėl kilo akivaizdūs pavojai lietuvybei Vilnijoje. Kaip atsakas į vykstantį Rytų Lietuvos lenkinimą 2004 m. balandžio 3 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute vykusiame lietuvių inteligentijos suvažiavime „Ryto“ draugija buvo atkurta. Draugijos pirmininku išrinktas Algimantas Masaitis, visą gyvenimą dirbęs šiame krašte matematikos mokytoju.

2013 m. sausio 31 d. Vilniuje gražiai paminėtas „Ryto“ draugijos šimtmečio jubiliejus. Minėjimas prasidėjo šv. Mišiomis Visų Šventųjų bažnyčioje, kurias aukojo šios parapijos klebonas kun. Vytautas Rapalis ir Šv. Mikalojaus bažnyčios vikaras kun. Mindaugas Ragaišis. Lietuvos nacionaliniame muziejuje surengta mokslinė konferencija ir atidaryta paroda, skirtos „Ryto“ draugijos veiklai pristatyti.

Konferencijoje perskaitytų pranešimų pagrindu ir parengtas šis leidinys. Doc. dr. Vida Pukienė apžvelgia lietuvių švietimo draugijų veiklos pradžią 1904 m. panaikinus spaudos draudimą, aptaria carinės Rusijos įstatymus, sudariusius galimybę steigti tokias draugijas, primena XX a. pradžios lietuviybės platintojus: kunigus Motiejų Gustaitį, Justiną Staugaitį,

Konstantiną Olšauską, Joną Steponavičių, mokytojus Mariją Pečkauskaitę, Sofiją Kymantaitę-Čiurlionienę, Tomą Ferdinandą Žilinską, Juozą Vokietaitį ir kitus. Dr. Alma Lapinskienė supažindina skaitytojus su Vilniaus krašto padėtimi iki „Ryto“ draugijos įkūrimo. Vilnius tuo metu jau buvo visos Lietuvos centras, lietuvių inteligentų traukos miestas, kuriame telkėsi aktyviausi protai, o jame vykstantys procesai lėmė viso krašto raidą. Gintautas Ereminas plačiai ir detalai apžvelgia sudėtingą lietuvių švietimo padėtį Lenkijos okupuotame krašte. Prof. dr. Libertas Klimka nagrinėja Vytauto Didžiojo gimnazijos veiklą „Ryto“ draugijos globoje: aptaria lietuviškos gimnazijos įkūrimo Vilniuje aplinkybes, nemažai dėmesio skiria gimnazijos mokytojams, parodo moksleivių skaičiaus kaitą 1915–1925 m., jų mokymosi ir gyvenimo sąlygas, apžvelgia mokymo programas ir vadovėlius. Straipsnyje atskleidžiami lenkų valdžios vykdyti gimnazijos darbo varžymai, trumpai užsimenama apie gimnazijos, kaip svarbaus kultūrinės antinacinės rezistencijos centro Vilniuje, padėtį Antrojo pasaulinio karo metais.

Pirmojo „Ryto“ draugijos pirmininko dr. kun. Jono Steponavičiaus asmenį ir veiklą pristato dr. Aldona Vasiliauskienė. Kun. J. Steponavičius, grįžęs po studijų Vokietijoje, šalia sielovadinio ir mokslinio darbo aktyviai įsijungė į visuomeninę veiklą. Vadovaujant „Ryto“ draugijai plačiausiai atsiskleidė kun. J. Steponavičiaus organizaciniai, administraciniai, moksliniai ir kiti gebėjimai. Reikėjo ne tik išpopuliarinti pačią draugijos veiklos idėją, bet ir kurti jos struktūras, spręsti organizacinius klausimus. Šiam darbui trukdė vietinės valdžios ir kartais net bažnytinės vyresnybės atstovai. Dėl aktyvaus kun. J. Steponavičiaus angažavimosi po metų jau veikė 37 „Ryto“ draugijos skyriai, turintys per 2000 narių.

Netrukus prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas iškėlė naujus iššūkius. Linas Janulevičius tyrinėja draugijos veiklą šiuo sudėtingu laikotarpiu, parodo jos indėlį į lietuviybės žadinimą, visuomenės švietimą ir prielaidų tautinei valstybei kūrimą. Vokiečiams užėmus Vilnių, „Ryto“ draugija buvo uždaryta. Pakeitus statutą, nors ir buvo leista veikti, tačiau uždrausta steigti draugijos skyrius. Kun. J. Steponavičius tuo metu jau buvo iškeltas į Semeliškes, tad draugija faktiškai liko be pirmininko. Į jo vietą 1915 m. balandžio 14 d. išrinktas Juozas Kairiūkštis savo pareigas ėjo tik keletą mėnesių. 1915 m. lapkričio 8 d. vadovavimą draugijai perėmė kun. Mečislovas Reinys, kurio veiklą savo straipsnyje pristato dr. Aldona Vasiliauskienė. Nors vokiečių valdžia ribojo ir varžė draugijos veiklą, buvo atlikta nemažai darbų: Vilniuje įsteigti pedagoginiai kursai mokytojams liaudies mokykloms rengti, draugijos globon perimta Vilniaus lietuvių gimnazija. Dr. A. Vasiliauskienė išskiria šias kun. M. Reinio veiklos „Ryto“ draugijoje kryptis: skaitydamas paskaitas ir rašydamas straipsnius jis aktyviai užsiėmė šviečiamąja veikla; dėstydamas „Ryto“ gimnazijoje reiškėsi kaip pedagogas; organizavo kursus ir kitus renginius; būdamas draugijos valdybos narys ir pirmininkas veikė kaip administratorius; dėjo pastangas atidaryti universitetą. Kun. M. Reinys draugijai vadovavo iki 1922 m. birželio 9 d., su beveik dvejų metų pertrauka, kada jį buvo pakeitęs Aleksandras Stulginskis (1916 12 13–1918 08 30). Taigi jam teko susidurti su vokiečių, rusų ir lenkų okupacijų sunkumais ir iššūkiais, turėjo veikti lanksčiai, nuolat taikydamosis prie besikeičiančių aplinkybių.

Panašiai laviruoti siekiant užtikrinti draugijos veiklos stabilumą reikėjo ir kun. M. Reinį draugijos pirmininko poste pakeitusiam prof. kun. Petriui Kraujaliui. Jam teko dirbti lenkų okupacijos metais, kuomet švietimas lietuvių kalba paskirais laikotarpiais buvo smarkiai ribojamas. Kun. P. Kraujalio asmenybę, nuveiktus darbus ir to meto atmosferą pristato prof. habil. dr. Kęstutis Makariūnas. 1933 m. rugpjūčio 14 d. vadovavimą draugijai perėmė kun. Kristupas Čibiras. Tęsti pirmtakų pradėtus darbus jam teko iki pat 1940 m., kai prasidėjusi Lietuvos sovietizacija nutraukė draugijos veiklą. Kun. K. Čibiro indėlį į

„Ryto“ draugijos veiklą aptaria doc. dr. Romualdas Juzefovičius. Straipsnyje išsamiai apžvelgiamas organizacinis ir pedagoginis kun. K. Čibiro darbas. Jam vadovaujant draugijai buvo pradėta labiau rūpintis suaugusiųjų švietimu, vykdomu per skaityklas ir įvairius kultūrinius renginius; tokiu būdu lavinant ir ugdant vyresniosios kartos raštingumą bei tautinį sąmoningumą siekta paveikti ir jaunąją kartą, kuri yra vyresniųjų auklėjama ir formuojama. Einant tokiu keliu bandyta apeiti valdžios trukdžius tiesiogiai darbuotis su vaikais ir jaunimu, perduoti šiems krikščioniškas ir kultūrinės tautines vertybes.

Paskutinį „Ryto“ draugijos veiklos laikotarpį, daugiausia dėmesio skirdama 1939 m. gegužės 20 d. atkurtos draugijos nuveiktiems darbams, tyrinėja dr. Aldona Vasiliauskienė.

Dabartinei „Ryto“ draugijos istorijai skirtas Algimanto Masaičio straipsnis, paremtas gausiais statistiniais duomenimis, apžvelgia atkurtos draugijos veiklą 2004–2012 metais, fiksuoja gautą paramą lietuviškoms mokykloms, aktyviausius rėmėjus ir lietuvybės propaguotojus.

Prisiminus konferencijos metu kilusias diskusijas, verta atkreipti dėmesį į dr. Anastazijos Kairiūkštytės apgailestavimą, kad „Ryto“ draugijos pirmininkas Aleksandras Stulginskis nesusilaukė atskiro pranešimo, taip pat jos kritiką, jog pranešėjai per silpnai atskleidė „Ryto“ draugijai anuomet ir dabar iškilusius sunkumus. Dr. kun. Gediminas Jankūnas pažymėjo, kad ir šiandien Vilniaus krašte nedaug kas pasikeitę, ir apgailestavo, kad dabar kunigai lietuvybės išsaugojimo darbe nedalyvauja, jauni dvasininkai, skirtingai nei jų pirmtakai, nusišalinę nuo visuomeninių reikalų. Habil. dr. Kazimieras Garšva pasidalijo mintimis, kaip ir kodėl šiandieninėje Lietuvoje buvo atkurta „Ryto“ draugija, palietė Vilniaus krašto lenkinimo klausimą. Monsinjoras Alfonsas Svarinskas išreiškė susirūpinimą dėl žmonių moralės normų silpnėjimo, Nijolė Balčiūnienė pristatė „Vilnijos“ draugijos organizuojamą rašinių konkursą, skirtą Lietuvių švietimo draugijai „Rytas“.

Galima teigti, kad konferencija sujudino visuomenę, atkreipė ir kai kurių valstybinių įstaigų dėmesį. Reikia tikėtis, kad ir ateityje įvairiomis formomis bus primenama visuomenei Vilniaus krašto istorija, siejant ją su dabar ten kylančiomis problemomis, pavojais lietuvybei. „Ryto“ draugijos archyvai, vaizdinė medžiaga, atsiminimai yra gausūs ir tyrinėtojų tik pradėti judinti. Savo eilės laukia Rytų Lietuvoje veikusių mokyklėlių ir kitų švietimo įstaigų, tame krašte dirbusių mokytojų prisiminimas ir jų įamžinimas; reikia išsiaiškinti, kokius šviesuolius Lietuvai parengė ir išleido tos mokyklos ir pan. Temų daug, darbo istorikams ir jiems prijaučiantiems užteks su kaupu. Tik dirbkime šalies ir tautos naudai! Baigdami norime nuoširdžiai padėkoti tiems entuziastams, kurie, neskaičiuodami savo laiko ir lėšų, rūpinosi ir dabar rūpinasi lietuvybės reikalais Rytų Lietuvoje.

Dr. kun. MINDAUGAS RAGAIŠIS
Prof. dr. JUOZAS SKIRIUS

Vilniaus panorama. Apie 1925 m. Fot. Janas Bulhakas
LMAVBR5

kiau carinė administracija žiūrėjo į konfesinės inteligentijos vadovaujamas organizacijas ir griežčiau kontroliavo liberalias organizacijas.

Panaikinus spaudos draudimą carinės Rusijos administracija liberalizavo savo kultūrinę politiką lietuvių atžvilgiu, todėl atsirado galimybė steigti tautines švietimo organizacijas. Akcentuotina, kad švietimo (ir kultūros) organizacijoms buvo leista kurtis tik konkrečioje gubernijoje, o jų veikla vietinės administracijos buvo griežtai kontroliuojama.

Svarbiausios lietuvių švietimo draugijų veiklos kryptys

Draugijos savo veiklą vykdė per vietos skyrius rėmėjų lėšomis, negaudamos jokios valdžios paramos.

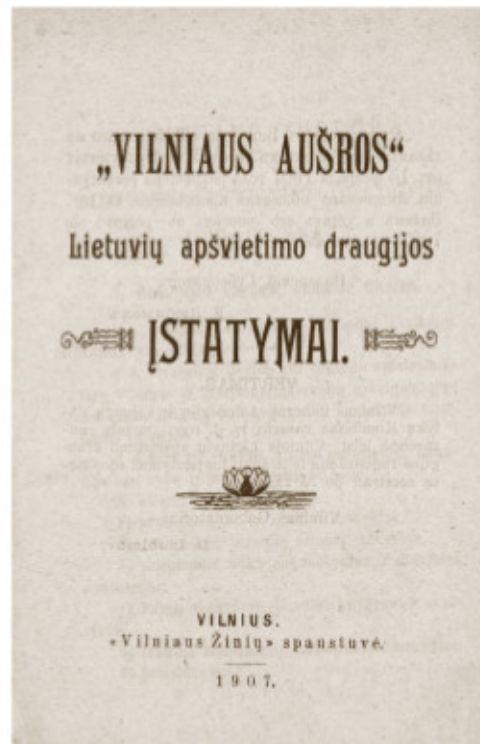
Visų lietuvių švietimo draugijų tikslas buvo bendras – platinti švietimą tarp gyventojų. Tačiau kiekviena draugija priklausomai nuo jos idėjinės krypties skirtingai sprendė uždavinius, susijusius su šio tikslo įgyvendinimu. Katalikiškos švietimo draugijos kėlė uždavinį šviesti tik lietuvius katalikus. Liberaliosios („pirmeiviškos“) krypties draugijų įstatuose nacionalinių ir religinių apribojimų nebuvo. Be to, „Vilniaus aušros“ draugijoje susivieniję krikščionys demokratai ir liberalai numatė šviesti ne tik Vilniaus, bet ir gretimų gubernijų gyventojus, nors, kaip jau minėjome, įstatymai reglamentavo draugijų veiklą tik vienoje konkrečioje gubernijoje¹⁹.

Katalikiškos švietimo draugijos „Saulė“, „Žiburys“ ir „Rytas“ į draugijas priėmė tik katalikus, tuo tarpu „Šviesa“ ir „Vilniaus aušra“ – visus pilnamečius vyrus ir moteris, kurie laikysis draugijų įstatų²⁰. Tai rodė toleranciją kitų tautybių ir religijų žmonėms.

Švietimui platinti draugijos numatė konkrečias priemones. Visos draugijos įsipareigojo steigti ir išlaikyti pradinės mokyklas, rašto mokyklas suaugusiesiems, vidurines bei specialiąsias mokyklas, knygynus ir skaityklas, šelpti besimokantį jaunimą.

Panagrinėsime, kaip draugijos įgyvendino šiuos uždavinius. Steigti mokyklas dėstomąja lietuvių kalba buvo sudėtinga, nes caro valdžios įstatymai nustatė Vilniaus ir Kauno gubernijose dėstyti lietuvių kalba tik tikybą ir lietuvių kalbą. Be to, čia valdinių mokyklų mokytojais dirbo rusų tautybės žmonės. Geresnė padėtis buvo Suvalkų gubernijoje, kur visi dalykai, išskyrus rusų kalbą, istoriją ir geografiją, buvo leista dėstyti lietuvių kalba. Apie 71 proc. pradinių mokyklų mokytojų čia buvo lietuviai.

Daugiau pradinių mokyklų įsteigė katalikiškos draugijos, nes jos buvo stipresnės finansiskai, jas labiau rėmė vietos gyventojai, palankiau į jas žiūrėjo ir carinė administracija.

Lietuvių švietimo draugijos „Vilniaus aušra“ įstatai. Vilnius: „Vilniaus žinios“, 1907

LNLM

¹⁹ Ten pat, p. 24.

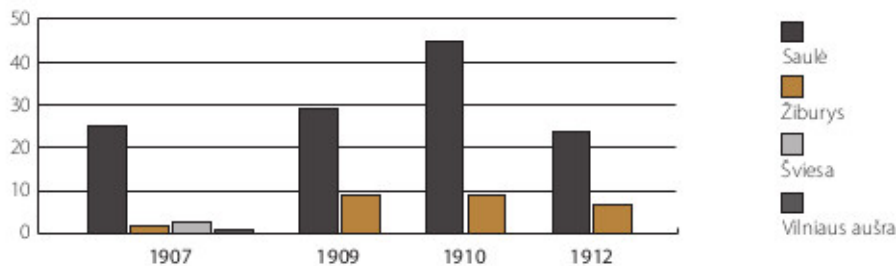
²⁰ Ten pat, p. 25.

Tikslų mokyklų skaičių nustatyti sudėtinga, kadangi draugijų veiklos ataskaitose skelbti duomenys dažnai nesutampa su oficialiąja statistika. Įvairių valdžios institucijų, tikrinusių draugijų veiklą, archyvinės medžiagos, spaudoje skelbtų draugijų ataskaitų ir pavienių pranešimų analizė rodo, kad draugijos mokyklų įsteigė daugiau, nei skelbė oficialioji statistika. Be to, dėl vietos administracijos vilkinimo išduodant leidimus daugelis mokyklų pradėdavo darbą dar negavusios oficialaus leidimo.

Daugiausia pradinių mokyklų įsteigė „Saulės“ draugija. 1909 m. mokykloms prižiūrėti ji paskyrė inspektorių – žinomą pedagogą Tomą Ferdinandą Žilinską. Draugijos pradinių mokyklų skaičius didėjo iki 1910 metų. Tada draugija išlaikė 45 pradines mokyklas (žr. 1 pav.). Neoficialiais duomenimis, tai sudarė 77 proc. privačių lietuvių pradinių mokyklų Kauno gubernijoje. Vėlesniais metais mokyklų skaičiaus mažėjimą lėmė caro valdžios priemonės apriboti draugijų veiklą²¹. „Saulės“ draugija iki Pirmojo pasaulinio karo, neoficialiais duomenimis, įsteigė apie 62 pradines mokyklas ir kursus suaugusiesiems.

„Žiburio“ draugijos pradinių mokyklų skaičius trečdaliu mažesnis, nes Suvalkų gubernijoje apskritai buvo geresnės sąlygos lietuvių tautiniam švietimui plisti. Iš diagramos matyti, kad ši draugija, kaip ir minėtoji „Saulė“, aktyviau pradines mokyklas steigė iki 1910 metų, o po to jų skaičius mažėjo.

1913–1914 m. „Ryto“ draugija įsteigė septynias pradines mokyklas.

1 pav. Lietuvių švietimo draugijų pradinės mokyklos 1907–1912 metais

Diagrama parengta remiantis: V. Pukienė, *Lietuvių švietimo draugijos XX amžiaus pradžioje (1906–1915 metais)*, Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1994, p. 40–45.

Liberaliosios krypties draugijoms mokyklas steigti sekėsi sunkiau: trukdė finansiniai sunkumai, griežtai neigiamas carinės administracijos požiūris į jų veiklą ir trumpas draugijų egzistavimo laikas. 1908 m. rugsėjį lietuvių švietimo draugijos „Šviesa“ ir „Vilniaus aušra“ buvo uždarytos. Mokyklas jos buvo atidariusios be oficialaus valdžios leidimo (žr. 1 pav.).

Pirmąją lietuvišką vidurinę mokyklą – Marijampolės mergaičių progimnaziją įsteigė „Žiburio“ draugija. XX a. pradžioje mergaičių mokymas buvo aktualus, o kartu ir naujas reiškinys. To meto vidurinėse ir aukštesniosiose mokyklose mokėsi daugiausia berniukai, nes visuomenėje vyravo nuomonė, kad mergaitėms mokslas nereikalingas. Kaip pabrėžė patys steigėjai, mokyti mergaites – geras katalikiškas ir patriotiškas darbas²². Progimnazijo-

²¹ 1910 m. Rusijos vidaus reikalų ministerija, gavusi pranešimus iš gubernijų administracijų apie plačią katalikiškų švietimo draugijų veiklą, susirūpino, kad nacionalistinės „litvomanijos“ idėjos siekia skaldyti nedalomą Rusijos imperiją. Be to, padažnėjo stačiatikių tikėjimo žmonių perėjimas į katalikybę. Kaltė krito ant katalikų dvasininkų. Buvo pareikalauta, kad draugijos būtų perregistruotos, o įstatus patvirtintų ne vietos guber-

natorius, o Vidaus reikalų ministerija. Nors „Saulės“ ir „Žiburio“ draugijoms pavyko užregistruoti įstatus pagal naujus reikalavimus, tačiau darbas buvo sutrikdytas.

²² V. Pukienė, Užnemunęs katalikiškos draugijos „Žiburys“ reikšmė tautiniam švietimui, *Mokslinės praktinės konferencijos, skirtos „Žiburio“ draugijos įkūrimo 100-mečiui, medžiaga*, Marijampolė: Marijampolės kolegija, 2006, p. 5 (CD).

Vilniaus lietuvių Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorius Marcelinas Šikšnys mokytojų kambaryje. 1924 m.

LNM

Gimnazija Vilniaus Golgotoje

Po L. Želigovskio 1920 m. spalio 9 d. įvykdytos Vilnijos okupacijos prasidėjo daug rimtesni tiek lietuvių kultūrinės veiklos, tiek ir gimnazijos darbo varžymai. Bendrabučiuose vyko kratos ir suėmimai. 1921 m. rugpjūčio 18 d. Švietimo departamento įsakymu uždaryta Lietuvių mergaičių gimnazija. Lenkų valdžia pareikalavo pakeisti ir vyrų gimnazijos vardą bei išsikraustyti iš užimamų patalpų. O pastatas vasaros atostogų metu jau buvo suremontuotas, net malkų parūpinta žiemai. Pedagogų tarybos 1921 m. rugpjūčio 22 d. atsakas buvo toks: gimnazija vadinsis Vytauto Didžiojo vardu! Spalio 1 dienos popietę gimnazija ir mokytojų seminarija buvo prievarta iškraustytos iš užimamų patalpų. Policijai talkino netgi Stepono Batoro universiteto studentai korporantai ir lenkų skautai, – būta tokių grubių tautinio nepakantumo apraiškų. Mokiniai buvo kruvinai mušami, inventorius mėtomas. Ypač puolikus įsiutino skriaudžiamųjų sugiedotas himnas „Lietuva, tėvyne mūsų“. Šią šiurkščios antilietuviškos prievartos akciją stebėjusio J. Basanavičiaus veidu riedėjo ašaros... Iš gimnazijos buvo atimtos ne tik patalpos, bet ir biblioteka bei mokymo kabinetai; spaudoje tai pavadinta „trečiaisiais Kražiais“. Po keleto dienų įvyko dar vienas valdžios išpuolis – 250 vaikų ir 30 tarnautojų nakties metu išvaryti iš Didžiosios prieglaudos Našlaičių gatvėje²⁴.

Mokslą gimnazijoje pavyko atnaujinti nuo spalio 15 d. tik popietinėmis valandomis, prisiglaudus žydų realinėje gimnazijoje Arklių g. 1, Lichtenšteino namuose. Nuo 1921 m. gruodžio 1 d. išsinuomos buvusio viešbučio patalpos Pilypo g. 12, Lukaševičių namuose (dabar Šermukšnių g. 3). Dvylikoje kambarių visoms klasėms buvo neįmanoma sutilpti, tad vyresniosios klasės mokėsi popiet, nuo 15 valandos. Dviejuose mažiukuose kambarėliuose

²⁴ V. Uždavinsys, *Pavergtųjų brolių skriaudos. Vilnius vergovėje*, Kaunas: Lietuvos šaulių sąjunga, 1930, p. 57–64.

buvo įsprausta mokyklos biblioteka. Mokiniamis skirtoji fondų dalis susidėjo iš 2000 lietuviškų knygų ir apie 1500 lenkiškų, mokytojų dalis – apie porą tūkstančių rusiškų vadovėlių, žodynų, enciklopedijų, mokslo veikalų. Biblioteką tvarkė mokytoja Ona Rakštienė-Kairiūkštienė²⁵. Nėką daugiau vietos galima buvo skirti ir dviem kabinetams – fizikos ir bendram botanikos, zoologijos bei chemijos. Tiesą sakant, nedaug ir teturėta demonstracinių prietaisų. Pavyzdžiui, optikos reiškinius, dėstant fiziką, buvo galima iliustruoti tik mikroskopu ir teleskopu. Ypač trūko galimybių atlikti chemijos bandymus.

Patalpų ir turto iš gimnazijos atėmimu lenkų valdžios represijos nesibaigė: 1922 m. direktorius M. Biržiška, mokytojai Vaclovas ir Viktoras Biržiškos, Andrius Rondomanskis, mokyklos gydytojas Jonas Augevičius buvo deportuoti į Lietuvą²⁶. Iš mokytojų tarpo įvairiomis priekabėmis buvo išstumti šie pedagogai: dr. D. Alseika, kunigai M. Pšemenecas ir N. Pakalka, P. Karazija, O. Žebrauskaitė, B. Bucevičius, A. Krutulys, P. Valavičiūtė ir kt.²⁷ Šiuo sunkiu metu „Ryto“ draugijai vadovauti buvo išrinktas kunigas Petras Kraujalis (1882–1933). Jo pasiaukojamos, labai energingos ir nuoširdžios veiklos dėka draugijai pavyko lietuviškojo švietimo padėtį kiek stabilizuoti.

Nuo 1922 m. Vytauto Didžiojo gimnazijos vairą perėmė rašytojas dramaturgas ir matematikos mokytojas Marcelinas Šikšnys-Šiaulėniškis (1874–1970). Gimnazijoje nuo 1918 m. jis dėstė matematiką, mokytojui M. Bagdonui išvykus į užsienį studijuoti. Be to, M. Šikšnys ėjo ir mokyklos inspektoriaus (direktoriaus pavaduotojo) pareigas. Su šio įžy-

Vytauto Didžiojo gimnazijos IX abiturientų laida ir dėstytojai. 1925 m.

LNM

²⁵ P. Makariūnienė, min. veik., p. 34–42.

²⁶ B. Šemis [M. Biržiška], min. veik., p. 141–160.

²⁷ J. Cicėnas, min. veik., p. 172.

Juodagalvių mokykla. Mielagėnų vls., Švenčionių aps.

LCVA

Dubingiuose²⁹, Eišiškėse³⁰, Gervėčiuose³¹, Giedraičiuose³², Jonavoje³³, Joniškyje³⁴, Kalesninkuose³⁵, Kietaviškėse³⁶, Leliūnuose³⁷, Lioliuose³⁸, Marcinkonyse³⁹, Merkinėje⁴⁰, Molėtuose⁴¹,

³⁰ „Reikalingas vienas mokytojas ir trys daraktorės, žmonės idėjos ir pasišventimo. Daraktorė yra Marijona Leonavičaitė (Naujadvaryje, valdiškoje mokykloje), parapijoje daraktorė yra Emilija Kiaušinaitė.“ Ten pat, l. 29 a. p.

³¹ „1915 12 27 paskirtas baigęs „Ryto“ pedagoginius kursus Bartininkaitis.“ Ten pat, l. 41 a. p.

³² „Mokyklai ir prieglaudai (prie mokyklos) yra butas. Mokytojas turi mokėti dvi kalbas. Algą dviem–trimis mėnesiams apmoka komitetas. Išlaikymą iš dalies prižada. Daraktorių reikalauja dviejų. Reikalinga prieglaudos vedėja (prieglaudą prižiūrėti apsiima p. Dokalskienė). 1915 12 14. Mokytojas Alfonsas Dokalskis pasakoja, kad Pusniuose, 10 varstų už Giedraičių, esąs reikalingas vienas daraktorius. Mokykla čia valdiška, visi įrankiai ir suolai esą užsilikę, butas privačiuose namuose. Mokytojui esąs vienas kambarėlis, mokytojas turi būti nevedęs. Žmonės esą prižada bent kiek išlaikymo produktais arba pinigais. Kaimas nesunaikintas. Už mokyklos butą reikės mokėti. Lenkų kalbos daraktoriui nereikia mokėti. 1915 12 17 paskirta daraktorė Elena Kerutukė. 1916 01 19. Pati E. Kerutukė pranešė mokinanti Okraspolio dvare [Utenos aps. Molėtų sav. Marguolių k. – G. E.], nuo Pusnių 1 varstas atstu. Buto ir kuro mokyklai ir mokytojai neturi. Daraktorė mano sau išlaikymą iš žmonių susirinkti.“ Ten pat, l. 25.

³³ „Yra valdiškos mokyklos butas. Remontą atliko Skarulių klebonas Račkauskas. Leidimas gautas. 1915 12 27 paskirtas mokytoju 1915 m. gruodžio 23 d. baigęs „Ryto“ pedagoginius kursus Kiaunis.“ Ten pat, l. 22 a. p.

³⁴ „Reikalinga 1 daraktorė.“ Ten pat.

³⁵ „Reikalingi vienas liaudies mokytojas ir viena daraktorė. Yra dviklasė mokykla. Kalesninkų parapijoje daraktorė yra Uždaviuniūtė-Markevičienė, Julija Petronaitė, Rozalija Verbickaitė, Petronėlė ir Marija Keršaitės.“ Ten pat, l. 30 a. p.

³⁶ „1916 01 04 išsiųstos daraktoriauti baigusios „Ryto“ draugijos vakarinius kursus Adomaitytė, Maladauskaitė, Ona Skrinskaitė.“ Ten pat, l. 43 a. p.

³⁷ „Butas mokyklai yra. Klebonas pasižadėjo aukoti 100 rublių.“ Ten pat, l. 48.

³⁸ „Vieta mokyklai yra. Žmonės atlygintų. Gelučių dvare [dab. Šaukėnų sen. – G. E.] galima įsteigti mokyklą. Mokytojams išlaikymą dvaras duoda. Veikia Putvinskiai ir Janavičiai [Marcijonas Janavičius su žmona Kristina ir jos pusbrolis Vladas Putvinskis – G. E.].“ Ten pat, l. 50 a. p.

³⁹ „Butas mokyklai yra. Reikalingas mokytojas.“ Ten pat, l. 33.

⁴⁰ „Yra butas (mokyklai).“ Ten pat, l. 34.

⁴¹ „Butų mokyklai yra: Molėtuose, Čiulėnuose, Bebrusuose. Reikalingi 4 mokytojai. Pinigų „Blaivybės“ kasoje yra 240 rublių. Daraktorių reikia 2–3. Patys žmonės ieško mokytojų. 1915 12 03 paskirtas mokytojas Juozas Žemaitis. 1916 01 07 Inturkės mokytojo Jono Pajėdos pranešimu, Žemaitis iškeliaęs savo tėviškėn – Survilėškių parapijon Kauno gubernijoje – ir nežinia kada grįš. 1916 01 20. To paties J. Pajėdos pranešimu, J. Žemaitis grįžęs.“ Ten pat, l. 26.

Adutiškio mokyklos mokiniai vaidina grybus

LCVA

Musninkuose⁴², Nočioje⁴³, Polekėlėje⁴⁴, Palomenėje⁴⁵, Pilviškiuose⁴⁶, Punioje⁴⁷, Ratnyčioje⁴⁸, Rodūnioje⁴⁹, Rudnioje⁵⁰, Rumšiškėse⁵¹, Semeliškėse⁵², Simne⁵³, Skiemonyse⁵⁴, Stakliškėse⁵⁵,

⁴² „1915 11 24 paskirtas mokytojas Kazys Ramanauskas. Ramanauskas mokina Vindeikių kaime. 1915 12 15. Pasak Musninkų klebono kunigo Kardelio, Musninkuose reikalingas esą mokytojas, mokąs ir lenkų kalbą. Yra neužimtas valdiškos mokyklos butas ir mokytojui butas. Geriau, kad mokytojas būtų nevedęs. Kuras užtikrintas. Iš dalies prižada išlaikymą produktais (dvarai duosią). Už mokslą mokiniai beveik negalės mokėti. Mokykla tvarkinga. Mokytojui vietoj algos surinktų apie 15 rublių. Mokinių susirinktų apie 50, iš jų apie 30 lenkučių. Lietuviškų vadovėlių yra užtekčiai: parvežęs Kazys Ramanauskas. Reikia tik tikybos vadovėlių.“ Ten pat, l. 29.

⁴³ „Reikalingi vienas liaudies mokytojas ir viena daraktorė. 1915 11 24. Paskirtas mokytojas Domininkas Pieška.“ Ten pat, l. 31.

⁴⁴ „Mokytojui išlaikymas geras.“ Ten pat, l. 63.

⁴⁵ „1915 12 07. Išvažiuoja vargonininkauti ir mokytojauti Pranas Liudžius. Duota rankpinigių. Reikalingas antras mokytojas. Kunigas duoda mokytojui butą ir valgi. 1915 12 27 paskirtas mokytoju baigęs „Ryto“ pedagoginius kursus Faustus Kirša. 1915 [turėtų būti 1916 m. – G. E.] 02 07 Fausto Kiršos pranešimu, nemokytojausią.“ Ten pat, l. 38.

⁴⁶ „Yra butas mokyklai. 1915 11 24 paskirtas mokytojas Kazys Maknevičius. 1915 12 31 mokyklą atidaręs Parausių sodžiuje, nes Pilviškiuose nebuvo buto. Ūkininkai toli gražu nesudeda mokyklai išlaikyti, reikalinga pašalpa.“ Ten pat, l. 18.

⁴⁷ „[Punios parapiją išsiųsta buvusi „Ryto“ II pedagoginio kurso studentė Siemaškaitė.“ Ten pat, l. 43.

⁴⁸ „Reikia dviejų daraktorių.“ Ten pat, l. 34.

⁴⁹ „Reikalauja dviejų mokytojų ir trijų daraktorių. Butų mokykloms yra du.“ Ten pat, l. 30.

⁵⁰ „Yra butas. Reikalingas vienas mokytojas ir keturios daraktorės“. 1915 11 24 paskirtas mokytojas Kazys Liutkus.“ Ten pat, l. 32.

⁵¹ „Reikalingas mokytojas. 1915 11 24 mokytoju paskirtas Juozas Žemaitis. Paskirtas į Molėtus Vilniaus gubernijoje. 1916 01 04. Skyriaus pranešimu, įsteigta 3 mokyklos: 1. Rumšiškių miestelyje, 2. Leliušių kaime, 3. Gastilionių kaime. Jose mokytojauja 4 mokytojai ir lanko 293 vaikai: 183 berniukai ir 110 mergaičių. Tos trys mokyklos gali priimti tik mažesnę dalį visų norinčių mokytis vaikų – didesnioji vaikų dalis kol kas lieka be mokslo. Skyrius prašo pinigų – 440 rublių mokyklų reikalams ligi mokslo metų pabaigos. Rumšiškių miestelyje mokytojauja kunigas Petras Galkus ir Vladas Poška (35 rub. mėn.). Leliušių kaime Juzapa Purikė – 20 rub. Gastilionyse Pranė Pranckevičiūtė – 15 rub. Ketinama steigti mokyklas Livintuose, Pašušviuose, Pravieniškėse (kaimuose) – daraktorėms po 10 rublių reikia. Daraktorės yra vietoje. Žmonės labai nukentėję; algos mokytojams mokėti negali, išlaikymą šiaip taip gali duoti.“ Ten pat, l. 47 a. p.

⁵² „Reikalingos 8 daraktorės. Mokytojauja Stasiūnas. Daraktoriauja 6 mergaitės iš vietinių. Reikalingos dar 2 daraktorės. 1916 02 04 paskirta daraktorėmis Karolina Jurpalytė, Veronika Tamošiūnaitė ir Ona Pauzytė – iš II skyriaus vakarinių kursų.“ Ten pat, l. 35.

⁵³ „Kunigas Šeškevičius. 1915 11 24 paskirtas mokytojas Jonas Kaminskas.“ Ten pat, l. 12 a. p.

⁵⁴ „Reikalinga liaudies mokykla. Sąlygos geros. Alga pačiai tik pradžia reikalinga.“ Ten pat, l. 47.

⁵⁵ „1915 11 24 paskirtas mokytojas Antanas Grigiškis.“ Ten pat, l. 37 a. p.

6 lentelė⁷. Konkursas Stanislovo Rapolionio premijai gauti

Eil. Nr.	Konkursa data	Premijos įteikimo vieta	Piniginė išraiška, Lt	Rėmėjai
1.	2011-05-13	Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazija	1469,40	V. Landsbergio fondas
2.	2012-05-11	Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazija	1469,40	Cingų LF

Konkursas Pietryčių Lietuvos Metų Mokytojo premijai gauti (2008–2012). 2008 m. Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas kartu su Lietuvių švietimo draugija „Rytas“ įsteigė Metų Mokytojo premiją. 2008–2009 m. Metų Mokytojo premija buvo skiriama Rytų Lietuvos mokyklų mokytojams.

Panaikinus departamentą šias funkcijas perėmė Lietuvių švietimo draugija „Rytas“. Premijos skiriamos už gerą pedagoginę ir vadybinę veiklą Pietryčių Lietuvos mokytojams (žr. 7 lent.).

Mokomųjų kabinetų apžiūros-konkursai (2008, 2010). „Ryto“ draugijos iškeltą idėją rengti mokomųjų kabinetų konkursus palaikė Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, jį panaikinus – Vilniaus apskrities švietimo taryba.

Pietryčių Lietuvos Metų Mokytojo apdovanojimo iškilmės Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ švietimo raidos centre-muziejuje. Iš kairės: antra Pabradės „Ryto“ gimnazijos direktorė Laima Markauskienė (nominantė), Švietimo ir mokslo ministerijos specialistė Ramutė Zungailienė, Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos mokytojas Vytautas Dailidka, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos vadovė Danguolė Sabienė, Vilniaus savivaldybės atstovas Jonas Endriukaitis, LR Seimo narys Gintaras Songaila, Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis, LR Prezidento kanceliarijos kancleris Giedrius Krasauskas. Marijampolis, 2010 m. spalio 4 d.

⁷ Lentelė sudaryta remiantis „Ryto“ draugijos einamojo archyvo medžiaga: 2011–2012 m. protokolai, finansiniai dokumentai.

7 lentelė⁸. Konkursas Pietryčių Lietuvos Metų Mokytojo premijai gauti

Eil. Nr.	Premijos įteikimo data	Laureatai	Premijos įteikimo vieta	Piniginė išraiška, Lt	Rėmėjai
1.	2008-10-06	Alytė Zakarauskienė Aušra Varnelienė Ilona Šedienė Zita Spirauskienė Laima Juodagalvienė Danguolė Sabienė Daiva Losinskienė Raimonda Sakalauskaitė Valdonė Navickaitė Vida Pimpienė	Vilniaus mažasis teatras	1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000 1000	TMID, VAVA
2.	2009-10-16	Stanislava Černiauskienė Kristina Vasilevskaja	Nemenčinės Gedimino gimnazija	1000 1000	Cingų LF Cingų LF
3.	2010-10-04	Laima Markauskienė	Švietimo raidos centras-muziejus	1000	Broniaus Saplio dovana
4.	2011-09-30	Jūratė Savičienė	Ant Rambyno kalno	1000	V. Landsbergio fondas
5.	2012-10-09	Ramunė Katinauskienė	Europos parkas	1000	V. Landsbergio fondas

2008 m. organizuojant Rytų Lietuvos gimnazijų ir vidurinių mokyklų lietuvių kalbos kabinetų apžiūrą-konkursą, į organizacinį darbą įsijungė ir Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, kurio generaliniu direktoriumi dirbo Antanas Petrauskas. 2010 m. Vilniaus apskrities gimnazijų ir vidurinių mokyklų istorijos kabinetų apžiūra-konkursas buvo organizuotas kartu su Vilniaus apskrities švietimo taryba, kuriai tuo metu vadovavo Danguolė Sabienė (žr. 8 lent.).

Konkursų organizavimas paskatino mokyklų bendruomenes, lietuvių kalbos ir literatūros bei istorijos mokytojus ir moksleivius daugiau dėmesio skirti vizualių priemonių panaudojimui, jų tinkamam eksponavimui, meniniam kabinetų apipavidalinimui ir jų turtingumui.

8 lentelė⁹. Mokomųjų kabinetų apžiūros-konkursai

Eil. Nr.	Kabinetų veiklos kryptis	Kabinetų prizininkai	Data	Suma, Lt	Rėmėjai
1.	Lietuvių kalbos	I v. Onuškio vidurinė mokykla II v. Ignalinos gimnazija III v. Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazija	2008 m. spalio	–	TMID
2.	Istorijos	I v. Veprių vidurinė mokykla I v. Vilniaus „Ryto“ vidurinė mokykla II v. Onuškio vidurinė mokykla II v. Juodšilių „Šilo“ gimnazija III v. Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazija III v. Švenčionėlių gimnazija	2010 m. sausis	3825	VAVA, Cingų LF

Materialinė parama

Itin svari „Ryto“ veiklos kryptis – materialinė pagalba mokykloms: mokymo procesui gerinti (knygos, enciklopedijos, žemėlapiai ir plakatai), kultūriniais renginiais (tautiniai drabužiai), mokiniams (maitinimas, kita materialinė pagalba, kuprinės su pagrindinėmis mokymo priemonėmis, kalėdinės dovanėlės ikimokyklinukams ir pradinukams).

⁸ Lentelė sudaryta remiantis „Ryto“ draugijos einamojo archyvo medžiaga: 2008–2012 m. protokolai, finansiniai dokumentai.

⁹ Lentelė sudaryta remiantis „Ryto“ draugijos einamojo archyvo medžiaga: 2008, 2010 m. protokolai, finansiniai dokumentai.

Asmenvardžių rodyklė

- Adomaitytė 149
Aleknavičius 168
Aleknavičius Tadas 133
Aleksa Konstantinas 111, 131
Alseika Danielius 113, 131, 138, 139
Ambraziejus Juozas 25, 33
Anglickis Stasys 142
Anusevičiūtė Pranė žr. Makarevičienė (Makariūnienė) Pranė
Apyvala S. 57
Aristotelis 124
Arminas Petras 46
Atlasevičiūtė Agota 131
Augevičius Jonas 138
Aulaitė S. 163
- Babrauskas Kajetonas 90
Babrowski 93
Bagdanavičius Juozas 148, 151
Bagdonas Matas 75, 129, 131, 138, 140
Bagdonas Romualdas 186, 188
Baika (Bajko) Karolis 38
Bajorūnas Jonas 200
Bakšys Juozas 50, 87, 88
Balčiauskaitė Liudvika 31
Balčikonis Juozas 76
Balčiūnienė Nijolė 7, 11, 194
Balčius P. 136
Baliulis A. 158
Balkelis Tomas 29
Baltuška Feliksas 57, 64, 73
Bankytė K. 57
Baranauskas Antanas 46
Barcys Pranas 176
Bartininkaitis 149
Basanavičius Jonas 5, 9, 24, 25, 33, 40, 52, 54, 55, 74, 76, 78, 80, 81, 86, 88, 92, 105, 107, 131, 133, 134, 137, 141, 142, 146, 193
Basys Edmundas 186, 188
Bazaras Rimantas 35
Beinorius Alfonsas 165
Bieliauskas Pranas (Pranciškus) 36, 50, 52, 56, 60, 64, 74, 90, 100, 111, 186, 188
Bieliauskienė Rita 194, 195
Bielinis Alfonsas 135
Bielinis K. 136
Bigelis Motiejus 120, 158, 159, 163, 188
Biliūnas Jonas 30
- Binkis Kazys 148
Biržanskaitė 100
Biržiškaitė Marytė 75
Biržiškaitė Onutė 75
Biržiška Mykolas 74–76, 78–80, 86–88, 90, 92, 93, 129, 131, 138, 141, 143
Biržiška Vaclovas 31, 131, 138
Biržiška Viktoras 131, 138
Biržiškienė Bronislava 75, 131
Bizauskas Kazys 79, 190
Bizokaitė Petronėlė 188
Blažys Kajetonas 135
Bliznikienė Regina 35
Bobelytė Stefanija 159
Bobinas Vincas 111
Bocianskis Liudvikas 140, 177
Borisevičius Vytautas 163, 165
Bortkevičienė Felicija 25
Bortkevičius Jonas 25
Bortkevičius Vladislovas 44
Bortkevičiūtė Jadvyga 160
Brazys Teodoras 52, 60, 131, 141
Breiva Juozas 147
Brijūnaitė-Šernienė Kleofa 75, 132
Bubulis Antanas 157, 163
Bucevičius Boleslovas 131, 138
Buchalter Moisiej 15
Buckuvienė Marija 148
Budreika Ignotas 186, 189
Budrevičius Vincas 98, 112, 113, 174, 175, 179, 186, 188, 189, 191
Budrevičiūtė Marija 136
Budzeika J. 168
Bugailiškis Peliksas 31
Bukauskaitė Anelė 75
Bulhak Jan 8, 72, 73
Burokaitė Jūratė 128
Burokas Augustinas 186, 189
Burokas S. 57
Butrimas Adomas 189, 190
- Cicėnaitė Bronė 122
Cicėnas Adomas 133, 189
Cicėnas Jeronimas 32
Cijūnaitis Matas 90
Cijūnėlis 90
Ciplijauskas Liudvikas 16
Cirtautas Gasparas Felicijonas 43, 44
- Čaglys Pranciškus 56, 80
Čelpanov Georgij 97
Čepanas Kajetonas 65, 73, 86
Čepėnas Juozapas 36, 40, 42
Čepėnas Pranas 35
Čeplikas T. 57
Čepulis, kun. 151
Čepulis Edvardas 151
Čepulis Liudvikas 151
Čepulis Stasys 189
Čepulytė Valerija 120, 122
Černiauskas Bernardas 158, 160, 163, 165
Černiauskis (Černiauskas) Antanas 41, 42, 45, 46
Černiauskienė Stanislava 202
Čibiraitė Elena 163
Čibiras Klemensas 154
Čibiras Kristupas 6, 7, 10, 53, 74, 77–79, 82, 83, 85, 86, 88, 92, 94, 98, 110, 111, 112, 116–127, 131, 140, 167–169, 173, 174–179, 181, 183, 184, 186–189, 191
Čiupalas Stanislovas 36
Čiurlionis Konstantinas Mikalojus 27, 30, 33, 51
Čiurlys J. 131
- Dailidka Vytautas 200, 201
Dambrauskas-Jakštas Adomas 65
Dambrauskienė Elžbieta 131
Dambrauskienė Zofija 131
Danielius Juozas 148
Daugėlienė Ona 90
Daugirdaitė-Sruogienė Vanda 142
Daukantas Simonas 28
Daukša Adomas 34
Daukševičaitė L. 57
Daunoras K. 100
Daunoravičius Jonas 38
Deksnyš Antanas 47
Demkus Jonas 107, 119, 141
Demsytė E. 136
Deveikis Jonas 43
Dimnickienė Aldona Anatolė 131
Dogelis Povilas 76, 87
Dokalskas Alfonsas 149
Dokalskienė 149
Domaševičius Andrius 66

- Donelaitis Kristijonas 46
 Dovydaitis Pranas 100
 Drėma Vladas 135, 144
 Dubauskas Vincas 163
 Dubietis Juozas 189
 Dubietis Vincentas 90
 Dundys K. 57
 Dzenkauskaitė Vida 194
 Dzikevičiūtė K. 158
 Dzikovskienė Herta 142
- Eidukonis Povilas 120, 163
 Eirošius Adomas 134
 Ejmont 109
 Elertas Jonas 45
 Empacher Ona 100
 Endriukaitis Jonas 201
 Ercius Stanislovas 90
 Ereminas Gintautas 6, 10, 145–171
- Foerster Friedrich Wilhelm 19
- Gabrys Juozas 60
 Gaidelionis Povilas 31, 75, 129, 130, 131
 Gailiušas Vilhelmas 159
 Galaunė Paulius (Povilas) 130, 131
 Galkauskas Konstantinas 115, 134
 Galkauskas V. 57
 Galkus Petras 150
 Garbauskas J. 167
 Garsys V. 67
 Garšva Kazimieras 7, 11, 193
 Gasiūnas Jokūbas 134
 Gerdvilis Steponas 134
 Gyls (Gilyls) Antanas 75, 129, 131
 Gira Liudas 5, 9, 27, 30, 31, 43, 44, 52–55, 60, 61, 72, 73, 75, 146
 Girdžiūtė Marija 111
 Girštautaitė Karolina 63
 Glodinas, kun. 58
 Godeckis 178
 Golubickas Leonas 186, 189
 Grabauskas J. 98
 Grajauskas Pijus 78, 129, 131
 Grybauskas Justinas 165
 Grigiškis Antanas 150
 Gryglevskis 181
 Grinius Jonas 100
 Grinius Kazys 16
 Griniuvienė-Pavalkytė Joana 16
 Gudynas Pranas 142
 Gudolaitytė Gertrūda 189
 Gulbinavičienė 56
 Gumbaragis Karolis 175, 188
 Guobytė Ona 154
 Gustaitis Motiejus 5, 9, 15, 16, 21, 60
 Gustaitytė Antanina 131
- Horodničius Henrikas 136, 139
 Hroch Miroslav 28, 29, 32, 33
- Yčas Martynas 76
 Ilčiukas Antanas 143
 Ylevičius Vytautas 194
 Indrašius Vytautas 35, 36, 38
 Isenburg-Birstein von Franz Joseph 77
 Isenflaum Petras 131
 Ivanauskaitė Kristina 14
 Ivanauskienė Sofija 131
- Jablonskis Jonas 26, 108
 Jablonskienė-Drazdauskaitė Stefanija 43
 Jablonskienė Konstancija 31
 Jackus Stasys 189
 Jakavonis Ambraziejus 52, 111
 Jakimavičius Rapolas 105, 189
 Jakštas P. 57
 Jakučionis Antanas 77, 186
 Jakutis V. 160
 Jalbzykowskis (Jalbrzykowski) Romualdas 101
 Janavičienė Kristina 149
 Janavičius Marcijonas 149
 Jankauskas Stasys 163
 Jankūnas Gediminas 7, 11, 194
 Janonytė Marijona 151
 Janulaitis Augustinas 79, 87, 131
 Janulevičius Linas 6, 10, 71–83
 Januševičius Antanas 135
 Jarmalis A. 176
 Jasiulionis Justinas 158
 Jaura Kazys 148
 Jezukevičius Vladas 52, 60, 73, 77, 90, 98
 Jonynas Ignas 131
 Jonys Juozas 159
 Jonušas Antanas 194
 Jovaišis Petras 46
 Jucaitis Pranas 46, 78, 129, 131
 Juknevičienė Konstancija 189
 Juknevičius Antanas 112, 174, 175, 176, 179, 186, 188, 189, 191
 Juodagalvienė Laima 202
 Juodelis Jurgis 134
 Juodelytė Jadvyga 159
 Juodzevičius Bronius 159
 Jurašaitis Aleksandras 70
 Jurašaitytė Aleksandra 75, 77
 Jurgaitis Jonas 36
 Jūrpalytė Karolina 150
 Juršėnas P. 57
 Juška Antanas 133
 Juškevičienė Zuzana 203
 Juškevičius Antanas 136
 Juzefovičius Romualdas 7, 10, 117–127
- Kačanauskas Aleksandras 30
 Kairys Stanislovas 46
 Kairys Steponas 87
- Kairiūkštienė-Rakštienė-Skiparytė Ona 131, 138, 141
 Kairiūkštis Juozas 6, 10, 46, 52–55, 57, 60, 62–64, 72, 74, 78, 85, 86, 88, 90, 92, 94, 118, 119, 131, 146
 Kairiūkštis Stanislovas 131, 141, 142
 Kairiūkštis Vytautas 130, 131, 134
 Kairiūkštytė Anastazija 7, 11
 Kairiūkštytė Janina 16
 Kaminskas Jonas 150
 Kanopka Juozas 189
 Kant Immanuel 40
 Kapočius Vytautas 36
 Karazija Povilas 111, 131, 138, 176
 Kardelis K. 150
 Karevičius Pranciškus 44, 65
 Karklys Klemensas 148
 Karmonas Antanas 200
 Karosas Antanas 101
 Karužaitė M. 135
 Karvauskas J. 48
 Karvelis Jonas 111
 Kasakaitis Vadovas 151
 Kašėta Morkus 154
 Katilius Algimantas 35, 41
 Katinauskienė Ramunė 202
 Kaukelytė Rozalija 159
 Kaupyte 100
 Kavaliauskas Algirdas 200
 Kavaliauskas Remigijus 35
 Kazėnas Stasys 155, 160, 163
 Kazlauskaitė Jadvyga 136, 163
 Kazlauskaitė Petronėlė 100
 Kazlauskas Stasys 164
 Kazlauskienė Stasė 163
 Kemėšis Fabijonas 52, 70, 188
 Kepalas Kazys 75, 129, 131, 141
 Kerpauskis Kazys 151
 Keršaitė Marija 149
 Keršaitė Petronėlė 149
 Kerutukė Elena 149
 Kiaunis 149
 Kiaušinaitė Emilija 149
 Kildišytė M. 167
 Kymantaitė-Čiurlionienė Sofija 6, 9, 21, 31
 Kymantas Jonas 76
 Kirša Faustas 100, 150, 151
 Kisielytė Genovaitė 189
 Kiškis Stanislovas 35, 50
 Kiveris Antanas 194, 195
 Kleiber Karolis 131
 Klimas Petras 79
 Klimas Rimantas 194
 Klimka Libertas 6, 10, 129–143
 Kliuškauskas Vladislovas 47
 Klungevičiūtė Ona 74
 Komarienė Ursulė 160
 Kompaitis J. 186
 Kondrotas Vaclavas 151
 Kontrimas 60